

des. Nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius; ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus, ubi maleficium & est, & inveniri potest. Jam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. Tamen neque omnia dicam, & leviter unumquodque tangam. Neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi, me invitum facere, quod non prosequar longius, quam salus hujus & mea fides postulabit.

Causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. At ego in T. Roscio reperio. Tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam adversarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit: tum alias quoque suas palmas ⁵⁶ cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ⁵⁷ ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum judicem putabat, identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. Sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolumento accedere. Hunc quæsitorem ac judicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur: ideo quod, tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad severitatem videbatur. Ego, quanquam præest huic quæstioni vir, & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus ⁵⁸: tamen facile me paterer, vel illo ipso acerrimo iudice quærente, vel apud Cassianos iudices, quo-

⁵⁶ *Palmas*] Cædes. Palma dabatur gladiatoribus adversarios occidentibus. Itaque cum Capitone superius gladiatorem appellasset, non discedit a figura.

⁵⁷ *Lucius Cassius*] De ejus integritate, & severitate in judicando vide Val. Maxim. lib. 3. cap. 7. & Asconium in Miloniana, cap. 12.

⁵⁸ *Ab innocentia clementissimus*] Hoc est,

ut explicat Hotomanus, in causa innocentium. Repugnat Grævius, & putat ab innocentia idem esse ac propter suam innocentiam. Ego sto ab Hotomano, primum quia nemo est clemens in alios; quia ipse integer: deinde quia membrum hoc debet opponi alteri, contra audaciam fortissimus; igitur erga innocentiam clementissimus.

quorum etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere.

XXXI. In hac enim causa cum viderent, illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse; illud quidem non quærent, cui bono fuisset: sed eo perspicuum crimen, & suspicionem potius ad prædam adjungerent, quam ad egestatem. Quid si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? Quid si, ut avarus? Quid si ut audax? Quid si, ut illius, qui occisus est, inimicissimus? Num quærenda causa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergo horum negari potest? Tenuitas hominis ejusmodi est, ut dissimulari non queat: atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. Avaritiam præfers, ⁵⁹ qui societatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alienissimo ⁶⁰. Quam sis audax (ut alia obliviscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot ficiariis, solus tu inventus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio, & magnas rei familiaris controversias, concedas necesse est.

Restat, Judices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte ejus divitiæ venerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens avaritia feratur infestus in suos; an is, qui semper ita vixerit, ut quantum nosset nullum; fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit; an is, qui, propter fori judiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verum etiam urbem ipsam reformidet: postremo, Judices, id quod ad rem, mea sententia, maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius.

XXXII. Hæc tu, Eruci, tot, & tanta si nactus esses in reo, quamdiu diceres? quo te modo jactares? Tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus ejusmodi materies est, ut dies singulos possis consumere.

Tom. IV.

I

Ne-

⁵⁹ *Præfers*] Malim præ te ferre, ut in manu. F. Ursini.

⁶⁰ *Alienissimo*] Chrylogono.

Neque ego non possum: non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius, quam me, putem posse dicere: verum ego forsitan, propter multitudinem patronorum, in grege annumerer. Te pugna Cannensis ⁶¹ accusatorem fat bonum fecit. Multos caecos non ad Thrasymenum ⁶² lacum, sed ad Servilium vidimus. Quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio ⁶³? Non necesse est omnes commemorare; Curtios, Marios, denique Mamercos ⁶⁴, quos jam aetas a praeliis avocabat ⁶⁵: postremo Priamum ⁶⁶ ipsum, senem Antistium, quem non modo aetas, sed etiam leges pugnare prohibebant ⁶⁷. Jam, quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios ⁶⁸, & de beneficiis accusabant. Qui omnes (quod ad me attinet) vellem viverent. Nihil enim mali est, canes ibi quam plurimos esse, ubi permulti observandi, multaque servanda sunt.

Verum, ut sit, multa saepe, imprudentibus imperatoribus, vis belli ac turba molitur. Dum is in aliis rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat; erant interea qui suis vulneribus mederentur: qui tanquam si offusa reipublicae sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaque mi-

⁶¹ Pugna Cannensis] Existimo pugnae Cannensis mentionem fieri, non ob ipsam pugnam, sed ob ea, quae pugnam consecuta sunt. Quemadmodum enim post illam pugnam coactus est Romanus dicitur etiam praetextatos armare, atque adeo servos ipsos inopia liberorum capitum, ut narrat Livius lib. 22. cap. 57., ita etiam post Syllanam stragem vel inepti homines ceperunt accusare, atque inopia honorum videri boni. Itaque non tu, Eruci, bonus accusator es, inquit Tullius, sed bonum te facit pugna illa Cannensis, quae bonos sustulit.

⁶² Ad Thrasymenum] Anno ante Cannensem pugnam Romanus exercitus caesus est ab Annibale, ad lacum Thrasymenum, cujus hic orator mentionem facit, quia videtur respondere lacui Servilio in ipsa urbe Roma, ubi multa civium millia a Sylla, trucidata sunt, eorumque capita publice exposita. Unde lacus iste proscriptionis Syllanae spoliarium dicitur a Seneca, lib. de Provid. cap. 3.

⁶³ Quis non est vulneratus ferro Phrygio?] Verba sunt Ulyssis apud Enanum (ut scribit

verus scholiastes) excusantis se, quod vulneratus ex pugna fugisset in Achillis tentorium.

⁶⁴ Curtios, Marios, Mamercos] Celeberrimos ejus aetatis accusatores. Et Ursinus pro Mamercos legendum putat Memmianos, quos aetate accusatores, de quibus Cicero in Bruto cap. 36. Conjecturam ejus probabiliter facit vetus liber, in quo Memmianus.

⁶⁵ A praeliis avocabat] Ideoque non quia pugnare, sed quia accusare poterant, occisi sunt.

⁶⁶ Priamum] Non oblivis ferri Phrygii, Priamo comparat Antistium. Uterque senedute summa occisus est, cum nocere nemini posset.

⁶⁷ Leges pugnare prohibebant] Si de praeliis forensibus totus hic locus explicandus est, notat senem Antistium tanquam ignominia affectum, aut turpi judicio damnatum; nam, ut observat Hocomanus ex Ulpiano, hujusmodi personae removebantur a postulando.

⁶⁸ Inter sicarios] Lege Cornelia de sicariis. Vid. formulam eandem cap. 3.

sciebant. A quibus miror, ne quod judiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta. Nam & accusatores & judices sustulerunt. Hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testes omnes, si cuperent, interficere non possent. Nam, dum hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit: dum civitas erit, judicia fient. Verum, ut ceppi dicere, & Erucius, haec si haberet in causa, quae commemoravi, posset ea quamvis diu dicere: & ego, Judices, possum: sed in animo est, (quemadmodum ante dixi) leviter transire, ac tantummodo perstringere unamquamque rem: ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere.

XXXIII. Video igitur causas esse permultas, quae istum impellerent. Videamus nunc, ecqua facultas suscipiendi maleficii fuerit. Ubi occisus est Sex. Roscius? Romae. Quid? tu, Rosci, ubi tunc eras? Romae. Verum quid ad rem? & alii multi. Quasi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit; ac non hoc quaeratur, eum, qui Romae sit occisus, utrum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romae fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit.

Age, nunc ceteras facultates quoque consideremus. Erat tum multitudo sicariorum, id quod commemoravit Erucius: & homines impune occidebantur. Quid? ea multitudo quae erat? opinor, aut eorum, qui in bonis ⁶⁹ erant occupati; aut eorum, qui ab iis conducebantur, ut aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant: tu es in eo numero, qui nostra pecunia dives es. Sin eos, quos, qui leviori nomine appellant, percussores vocant: quaere, in cujus fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem ⁷⁰ de societate tua reperies. Et, quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendo: ita facillime causa Sex. Roscii cum tua conferetur.

Dices, Quid postea, si Romae assiduus fui? Respondebo, At ego omnino non fui. Fateor, me sectorem esse: verum & alii multi. At ego (ut tute arguis) agricola, & rusticus.

I 2 Non
⁶⁹ In bonis] In bonis occisorum diripiendus clientela erant sicarii, quia eorum opera utebatur.

⁷⁰ Aliquem] Id est, Chryfogonum, in

Non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. At ego profecto, qui ne novi quidem quemquam sicarium, longe absum ab ejusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur, summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi: quæ non modo Idcirco prætereo, quod teipsum non libenter accuso: verum eo magis etiam, quod, si de illis cadibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

XXXIV. Videamus nunc strictim, sicut cætera, quæ post mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, ut medius fidius, Judices, invitus ea dicam. Vereor enim, cuicumodi es, T. Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omnino non pepercerim. Cum hoc vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod salva fide possim) parcere, rursus immuto voluntatem meam. Venit enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum cæteri socii tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, sed de hujus maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio versarere, & sederes cum accusatore? Qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & impudentia.

Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem jam antea nominavi, tuus cliens & familiaris. Quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum jam ante consilium de morte ac de bonis ejus inieras, nullamque societatem, neque sceleris, neque præmii, cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat? Sua sponte Mallius nuntiat. Quid, quæso, ejus intererat? an, cum Ameriam non hujusce rei causa venisset, casu accidit, ut id, quod Romæ audierat, primum nuntiaret? Cujus rei causa venerat Ameriam? Non possum, inquit, divinare. Eo rem jam adducam, ut nihil divinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit? Cum America Sex. Roscii domus, uxor, liberique essent; cum tot propinqui, co-

gnati-

gnatique optime convenientes: qua ratione factum est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuntius, T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret?

Occisus est a cœna rediens: nondum lucebat, cum America scitum est. Quid hic incredibilis cursus? quid hæc tanta celeritas, festinatioque significat? Non quæro quis percusserit. Nihil est, Glaucia, quod metuas. Non excutio te, si quid forte ferri habuisti: non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere. Quoniam, cujus consilio occisus sit, invenio: cujus manu sit percussus, non laboro. Unum hoc fumo, quod mihi apertum tuum scelus resque manifesta dat. Ubi, aut unde audivit Glaucia, qui tam cito scivit? Fac audisse statim. Quæ res eum nocte una tantum itineris contendere coegit? quæ necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda sit?

XXXV. Nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere oculis videmini, Judices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem a cœna videtis? non positas insidias? non imperum repentinum? non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Automedontem? illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet?

Quid erat, quod Capitonem primum scire voluerit? Nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium. De tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea, non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas esse infames palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam⁷², quæ Roma defera-

tur:

⁷¹ Automedontem] Sic appellat Glauciam ob itineris hujus celeritatem. Fuit autem Automedon Achilles auriga, qui equos velocissimos Zephyri filios agebat.

⁷² Lemniscatam] Nobilissimam, quia le-

mniscis, hoc est, fasciis ornatam. Solebant autem & coronæ, & palmæ ad majorem honorem lemniscis ornari. Quam in rem Menardus assert Ausonii locum epist. 20. ad Paulinum, vers. 6.

tur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem, contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim⁷³ dejerit. Quæ, si prodierit, atque adeo cum prodierit, (scio enim proditurum esse) audiet. Veniat modo: explicet suum volumen⁷⁴ illud, quod ei planum facere possum Eracium conscripisse: quod ajunt illum Sex. Roscio intentasse: & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclarum testem, Judices! o gravitatem dignam expectatione! o vitam honestam, atque ejusmodi, ut libentibus animis ad ejus testimonium vestrum jusjurandum accommoderis! Profecto non tam perspicue istorum maleficia videremus, nisi ipsos cæcos redderet cupiditas, & avaritia, & audacia.

XXXVI. Alter⁷⁵ ex ipsa cæde volucrem nuntium Ameriam ad focium, atque ad magistrum⁷⁶ suum misit: ut, si dissimulare omnes cuperent se scire, ad quem maleficum pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. Alter (si diis⁷⁷ immortalibus placet) testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est. Quasi vero id nunc agatur, utrum is quod dixerit, credendum: an quod fecerit, vindicandum sit.

Itaque more majorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent, Africanus, qui suo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. Nam illud in talem virum non audeo dicere; si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam verba & mutata in pejorem partem sint omnia. Cum de bonis, & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est,

&

⁷³ De ponte in Tyberim] Aliquem T. Capito in Tyberim de ponte præcipitaverat. Qua in re jocatur Cicero, quod, ut docet Varro apud Nonium, cap. 12. n. 22. Sexagenarii de ponte dejerentur. Dejeci porro dicebantur, quia tanquam cives effecti a suffragis ferendis more majorum arcebantur. Hinc senes de pontoni dicti. Suffragia autem per pontem ferri consuevisse notissimum est.

Vide Sigonius de ant. jure civ. Rom. lib. 1. cap. 17.

⁷⁴ Suum volumen] Eracius distulaverat Capiti verba, quæ pro testimonio diceret; eaque Capito Sex. Roscio minitatus fuerat.

⁷⁵ Alter] T. Magnus.

⁷⁶ Magistratum] id est lanifam.

⁷⁷ Alter, si diis] T. Capito.

& ficarius: hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est: & eum hominem occidendum curavit, de cujus morte quaeritur.

Quid tu, vir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: vide, ne tibi defis. Tua quoque res permagna agitur. Multa scelerate, multa audaciter, multa improbe fecisti: unum stultissime, profecto tua sponte, non de Erucii sententia: nihil opus fuit te istic sedere. Neque enim accusatore muto, neque teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris subfello surgit. Hac accedit, quod paulo occultior atque rector vestra ista cupiditas esset. Nunc quid est, quod quisquam ex vobis audire desideret, cum, quæ facitis, ejusmodi sint, ut ea dedita opera a nobis contra vosmetipsos facere videamini? Age nunc, illa videamus, Judices, quæ statim consecuta sunt.

XXXVII. Ad Volaterras in castra L. Syllæ mors Sex. Roscii, quatruiduo, quo is occisus est, Chryfogono nuntiatur. Quaeritur etiam nunc, quis eum nuntium miserit? Nonne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? Curat Chryfogonus, ut ejus bona veneant statim; qui non norat hominem, aut rem. At qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino nunquam viderat? Soletis, cum aliquid hujuscemodi auditis, Judices, continuo dicere, Necessè est, aliquem dixisse municipem, aut vicinum: ii plerumque indicant: per eos plerique produntur. Hic nihil est, quod suspicionem hæc puteis. Non enim ego ita disputabo: Verisimile est, Roscios istam rem ad Chryfogonum detulisse. Erat enim eis cum Chryfogono jam antea amicitia. Nam cum multos veteres a majoribus Roscii patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque observare destiterunt, ac se in Chryfogoni fidem & clientelam contulerunt. Hæc possum omnia vere dicere: sed in hac causa conjectura nihil opus est. Ipsos certo scio non negare, ad hæc bona Chryfogonum accessisse impulsu suo. Si eum, qui indicii partem acceperit, oculis cernitis: poteritisne dubitare, Judices, qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chryfogonus dedit? duo Roscii. Num quisnam præterea? Nemo est, Judices. Num ergo

ergo dubium est, quin ii obtulerint hanc prædam Chryfogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt?

Age, nunc ex ipsius Chryfogoni iudicio Rosciorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna, Roscii, quod operæ præmium esset, fecerant, quam ob causam a Chryfogono tantis præmiis donabantur? Si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit, his gratias agi; denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitori dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chryfogono communiter possidet? Nonne perspicuum est, Judices, has manubias Rosciiis Chryfogonum, re cognita, concessisse?

XXXVIII. Venit in decem-primis legatus in castra Capito. Totam vitam, naturam, moreque hominis ex ipsa legatione cognoscite. Nisi intellexeritis, Judices, nullum esse officium, nullum jus tam sanctum atque integrum, quod non ejus scelus atque perfidia violarit, & imminuerit; virum optimum esse eum judicatore.

Impedimento est, quo minus de his rebus Sylla doceatur: cæterorum legatorum consilia & voluntatem Chryfogono enuntiat: monet, ut provideat, ne palam res agatur. Ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum. Illum acere; hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, ut caveret; hisce insidiosè spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia; horum consilia illi enuntiare: cum illo partem suam depacisci; hisce aliqua fretus hora semper

omnes

78 Ne palam] Ne manifestum fiat, quæ de causa legati Amerinorum venerint in castra. Vide cap. 9.

79 Aliqua fretus hora semper] Semper Capito aliquod Syllæ impedimentum committit, quo fretus in singulas horas legatis aditum impediret. Duo verba moverant difficultatem interpretibus: primum est *fretus*; alterum *hora*. Quod ad primum attinet, ita ait F. Ursinus, FRETUM legit Victorius: et Manutius habet FRETUS, nihil meliore sententia. Meliore tamen, inquam

ego, constructione. Quoties enim infinitus modus ita esset, persona agens primum casum teneret, cuius rei infinita sunt exempla, præsertim apud Historicos, quibus familiarissima est hæc loquendi figura. Casus autem ille primus regit verbum, quod taceatur per ellipsim, verbi gratia, hoc in loco prægæbat. Mitro proinde præstantissimos viros fere omnes fecutos esse Victoriam, & ea exemplaria, quibus Victorius deceptus est. Quod vero ad alterum attinet, ego ab his libentissime flo, qui nihil mutant. Non enim

video,

omnes aditus ad Syllam intercludere. Postremo isto hortatore, auctore, intercessore⁸⁰, ad Syllam legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia decepti (id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium⁸¹ eis denuntiare) pro re certa spem falsam domum retulerunt.

In privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosus gessisset, sui quæstus, aut commodi causa, verum etiam negligentius; cum majores summum admisisset dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti. Credo propterea, quod, quibus in rebus ipsis interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, &, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere. Alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitia comparatur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis, officio simulato, officiis & obstat? recede de medio: per alium transigam⁸². Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse; quod minime videtur grave iis, qui minime ipsi leves sunt.

Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. Nam neque mandat quifquam fere, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem

Tom. IV.

K

putat.

video, cur *hora* nequeant usurpari pro negotiis ipsis, quæ qualibet hora fiunt: quemadmodum a Quintiliano lib. 6. cap. 4. A finius Pollio dicitur esse omnium horarum homo, quod idem semper esset, omnibusque negotiis tum seriis, tum ludicris accommodatus. Juvat tamen aliorum sententias afferre, ut cuilibet fiat satis. Photomanus pro *hora* legit *aura*, quod refert ad favorem Chryfogoni. Lambinus item legit *aura*, & per eam significari putat causam inanem, ac fallacem instar auræ. Gruterus legit *remora*, Manutius *mors*: quam vocem probat etiam Grævius. Sed non video, inquit, ut procedentia verba consuevi possint. Forset hæc aliqua ficta mora, quam fingebant, ut illos moraretur, ne admitterentur ad Syllam.

80 Intercessore] Impediente. Sic Tribuni plebis intercedere, hoc est, impedire dicuntur.

81 Testimonium] Non ipse Cicero denuntiat; quia is tantum poterat denuntiare, qui debebat probare, hoc est actor.

82 Suscipis onus] Per exprobrationem diluit tacitam prolepsim; atque mandati onus nec grave esse nisi hominibus levibus, nec visum esse grave ipsi suscipienti. Sed quam vereor, ne desit aliquid! Non enim satis videtur Tulliano more expressa sententia. Certe hæc oratio gravissimas passæ est calamitates, ab hoc præsertim capite usque ad finem.

putat. Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam diffolvere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset.

XXXIX. Itane est? in minimis rebus, qui mandatam neglexerit, turpissimo iudicio condemnatur, necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendata sunt, atque concreditæ⁸³, * * ignominia mortuorum affecerit; is inter honestos homines, atque adeo inter vivos⁸⁴ numerabitur? In minimis, privatique rebus etiam negligentia in crimen mandati, iudicique infamiam revocatur⁸⁵, propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandavit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta atque commissa sit, qui non negligentia privatum aliquod commodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremomiam polluerit, maculaque affecerit: qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur?

Si hanc ei rem privatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chrysgono transigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum receperit, nonne, si ex eo negotio tantulum in rem suam convertisset, damnatus per arbitrum⁸⁶, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? Nunc non hanc

⁸³ *Concreditæ* **] Non est dubitandum, quin desit hic membrum respondens *fortunis viri*, ut optimi inter interpretes observant: v. g. *vivum ad egestatem velegerit*, aut aliquid simile.

⁸⁴ *Inter vivos*] Quia hujus criminis reus non modo ex honestorum hominum, sed etiam vivorum numero expungendus est, ut scribit Grævius. Gruterus legit *infamæ*: Hotomanus *virus*. Forasse legendum *homines*, quam repetitionem cum excipitor aliquis non caperet, reposuit *virar*. Nisi dicere malimus desse *bonos*, & legendum esse, *inter bonos viros*.

⁸⁵ *In crimen mandati, iudicique infamiam revocatur.*] Plerique ad Grævium usque habent *iudiciumque infamia*. Sed hinc nullus erui potest sensus, ut omnes ultro fiant. Ego secutus sum editiones Gryphianas, & alias non minimæ auctoritatis, quas vidit Hotomanus ipse, licet non probavit. Manutius unius literæ additione rem conficit, legitque *iudiciumque infamia*. Sed hac

lesio non probatur Lambino, quod Latine dici non solet *iudicium infamia*; sed *iudicium existimationis, fama, &c.* Scio equidem Lambinum improbasse etiam nostram; sed nullam tamen rationem attulit, cur improbarer. Ipse porro legit; in *crimen iudiciumque infamæ vocatur*. Sed præterquam quod nimia mutatio est, nulloque aut manu scripto, aut edito codice confirmata, accedit quod dura videtur phrasis, *vocari in iudicium infamæ*. Quid Hotomanus? In *crimen mandati*que, *iudicium infamæ revocatur*. Sed præterquam quod divina, numerus hic orationis, & modus effrendi nonnihil offensivus habet. Grævius putat, *mandati nomen* non suo loco poni; vocem vero *infamia* esse interpretationem *criminis*, que irrepserit in contextum. Itaque mallet legere: *negligentia mandati in crimen iudiciumque revocatur*. Sed tamen nihil affirmat.

⁸⁶ *Per arbitrum*] Iudicia bonæ fidei, quale erat iudicium mandati, dicebantur *arbitria*, iudex vero *arbitr*.

ei rem Sex. Roscius mandavit, sed, id quod multo gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus a decurionibus publice Roscio⁸⁷ mandatus est: & ex eo T. Roscius non paulum nescio quid in rem suam convertit; sed hunc funditus evertit bonis: ipse tria prædia sibi depactus est; voluntatem decurionum, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit.

XL. Videte jam porro cætera, Iudices, ut intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere, turpissimum est, æqueque turpe, atque illud, de quo ante dixi. Neque injuria: propterea quod auxilium sibi se putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit. Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem læditur, cui se commiserit? Atqui ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præventur. Testi esse ad alienos⁸⁸ possumus: intimi multa apertiora videant, necesse est: socium vero cavere qui possumus? quem etiam si metuimus, jus officii lædimus. Recte igitur majores eum, qui socium fessellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere.

At vero T. Roscius non unum rei pecuniariæ socium fessellit, (quod, tamen grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum novem homines honestissimos, ejusdem muneris, legationis, officii, mandatorumque socios, induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude & perfidia fessellit. Qui de ejus scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt: ejus malitiam non viderunt: orationi vanæ crediderunt. Itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti providique fuisse. Iste, qui initio proditor fuit, deinde per-

K 2 ga

⁸⁷ *Publice Roscio*] Id est Capitoni. Sed vox *Roscio*, ut mihi videtur, redundat; & ab aliquo sciolo addita margini est ad explanationem, postea in contextum ab excipitoribus recepta.

⁸⁸ *Testi esse ad alienos*] Id est, tegere possumus omnia nostra consilia alienis: intimis eo ipso, quod intimi sunt, patere multa necesse est: socii ipsi societatis jure

sciunt omnia. Itaque alienos cavere possumus, quia omnia nostra ignorant: cavere possumus intimos, quibus est patent multa, non tamen omnia: socium vero cavere nullo modo possumus, qui ut in partem, ita in cognitionem rerum omnium vocatur. Porro ad alienos dicitur, quasi apud alienos, seu quod *strinet ad alienos*. Cujus dictionis exempla passim occurrunt.

ga⁸⁹, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coit; terret etiam nos, ac minatur, tribus prædiis, hoc est, præmiis sceleris, ornatus. In ejusmodi vita, Judices, in his tot tantisque flagitiis, hoc quoque maleficium, de quo judicium est, repetietis. Etenim quære ita debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videtis, ibi scelus⁹⁰ quoque latere inter illa tot flagitia putatote. Tamen si hoc quidem minime latet, quod ita promptum & propositum est, ut non ex illis maleficiis, quæ in illo consistat esse, hoc intelligatur: verum ex hoc etiam, si quod illorum forte dubitabitur, convincatur. Quid tandem, quæso, Judices? num aut ille lanista omnino jam a gladiis recessisse videtur: aut iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? Par est avaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia.

XXI. Etenim, quoniam fidem magistri⁹¹ cognovistis, cognoscite nunc discipuli æquitatem⁹². Dixi jam antea, sæpenu-mero postulos esse ab istis duos servos in quæstionem. Tu semper, T. Rosci, recusasti. Quæro abs te, iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iste non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? Postulabant homines nobilissimi⁹³ atque integerrimi nostræ civitatis, quos jam antea nominavi: qui ita vixerunt, talesque a populo Romano putantur, ut, quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porro abs te ejusmodi postulabatur, ut nihil interesset, utrum eam rem recusares, an de maleficio confiterere.

Quæ cum ita sint, quæro abs te, quam ob causam recusaris.

⁸⁹ *Proditor, deinde perfuga*] Primum prodidit socios; deinde aperte transit ad Chryfogonum adversarium.

⁹⁰ *Ibi scelus*] *Ibi id scelus* legendum putat Grævius, & quidem recte.

⁹¹ *Fidem magistri*] Malam Capitonis fidem, qui legationem prodidit. Dicitur su-

pra.

⁹² *Discipuli æquitatem*] Roscii Magni iniquitatem, qui servos in quæstionem dare non vult.

⁹³ *Homines nobilissimi*] Metelli, & Scipiones, de quibus cap. 28.

faris. Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Servos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. Quod a vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est. Quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. In dominos quæri de servis iniquum est. Anne quæritur⁹⁴? Sex. enim Roscius reus est. Neque enim cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. Cum Chryfogono sunt⁹⁵. Ita credo: literis eorum & urbanitate Chryfogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familiis lectos, velit hos versari, homines pene operarios, ex Amerina disciplina patrisfamilie rustici. Non est ita profecto, Judices: non est verisimile, ut Chryfogonus horum literas adamarit, aut humanitatem: non, ut rei familiaris negotio diligentiam cognovit eorum, & fidem. Est quiddam, quod occultatur. Quod quo studiosius ab ipsis opprimitur & absconditur, eo magis eminet & apparet.

XXII. Quid igitur? Chryfogonus sui maleficii occultandi causa quæstionem de his haberi non vult? Minime, Judices. Non in omnes arbitror omnia convenire. Ego in Chryfogono, quod ad me attinet, nihil ejusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meministis, me ita distribuisse initio causam, in crimen, cujus tota argumentatio permixta Erucio est; & in audaciam, cujus partes Roscii impostæ sunt. Quidquid maleficii, sceleris, cædis erit, proprium id Roscorum esse debet. Nimiam gratiam, potentiamque Chryfogoni dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse: & a vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere.

Ego sic existimo; qui quæri velit ex iis, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, cum cupere verum invenire: qui

⁹⁴ *Anne quæritur?*] Id est, non quæritur in dominos; quia neque Sex. Roscius amplius dominus est, neque vos dominos esse latet. Ergo si in illum, si in vos quæritur, non quæritur in dominos.

⁹⁵ *Cum Chryfogono sunt*] Altera adversariorum excusatio, quod servos non habeant in potestate; ideoque non possint eos in quæstionem dare.

qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio, Iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postulare, ac necessitas ipsa cogeret. Nam & multæ res afferri possunt, & unaquæque earum multis cum argumentis dici potest. Verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu, neque diligenter facere possum. Quæ præteriri nullo modo poterant, ea leviter, Iudices, attingi: quæ posita sunt in suspitionibus, de quibus si cæpero dicere, pluribus verbis fit differendum, ea vestris ingeniis conjecturæque committo.

XLIII. Venio nunc ad illud nomen aureum⁹⁶ Chryfogoni, sub quo nomine tota societas statuitur: de quo, Iudices, neque quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire possum. Si enim taceo; vel maximam partem relinquo. Sin autem dico; vereor, ne non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alii quoque⁹⁷ plures læsos se esse putent. Tametsi ita se res habet, ut mihi in communem causam factorum dicendum nihil magnopere videatur. Hæc enim causa nova profecto, & singularis est.

Bonorum Sex. Roscii emptor est Chryfogonus. Primum hoc videamus ejus hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt? Atque hoc non ita quæram, Iudices, ut id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse. Si enim hæc audientur, ac libere dicentur⁹⁸: non fuit tantus⁹⁹ homo Sex. Roscius in civitate, ut de eo potissimum conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione est, sive Valeria est, sive Cornelia¹, (non enim novi, nec scio) verum ista ipsa lege, bona Sex. Roscii venire qui potuerunt? Scriptum

⁹⁶ Nomen aureum] Quia nomen Chryfogoni fit a χρυσός, & γένος: estque quasi fatus aureus.

⁹⁷ Alii quoque] Qui bona proscriptorum civium emerunt.

⁹⁸ Si enim hoc audientur, ac libere dicentur] Id est, si quando talia libere dici, & audiri poterant, non de tantulo homine potissimum querentur, cum alii multo illustrioribus eadem injuria læsi fuerint.

⁹⁹ Non fuit tantus] Nobiliores ac præ-

stantiores cives proscripti sunt, de quibus esset conquerendum.

¹ Sive Valeria est, sive Cornelia] Indignantis est, & stomachantis. Interfectis Coss. Carbone & Mario, L. Valerius Flaccus interrex, dictatorem dixit Cornelium Syllam, simulque legem tulit, ut omnia rata essent, quæ Sylla fecisset. Sive igitur, inquit Tullius, hæc lex Valeria est a suo auctore; sive Cornelia ab eo, cujus gratia lata est.

enim ita dicunt esse, Ut eorum bona veniant, qui proscripti sunt: quo in numero Sex. Roscius non est: aut eorum, qui in adversariorum præfidiis occisi sunt. Dum præfida ulla fuerunt, in Syllæ præfidiis fuit. Posteaquam ab armis recesserunt, in summo otio, rediens a-cœna, Romæ occisus est. Si lege²: bona quoque lege venisse fateor. Sin autem constat contra omnes non modo veteres leges, verum etiam novas, occisum esse: bona quo jure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro.

XLIV. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? Non in eum, quem vis, & putas. Nam Syllam, & oratio mea ab initio, & ipsius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego hæc omnia Chryfogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut hisce de rebus a legatis Amerinorum docerit L. Syllam passus non sit. Denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non venisse: id quod postea, si per vos, Iudices, licitum erit, aperietur.

Opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant: nimirum ad Kalend. Junias. Aliquot post menses & homo occisus est, & bona venisse dicuntur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt, nosque ab isto nebulone facetius eludimur, quam putamus: aut, si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliquam ratione sunt. Nam lege quidem bona venire non potuisse constat. Intelligo, me ante tempus, Iudices, hæc scrutari, & prope-modum errare, qui, cum capiti Sex. Roscii mederi debeam, rediviam³ curem. Non enim laborat de pecunia; non ullius rationem sui commodi ducit; facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione & ficto crimine liberatus sit.

Verum quæso a vobis, Iudices, ut hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. Quæ enim mihi ipsi indigna &

² Si lege] Si lege occisus est.

³ Rediviam] Rediviam, inquit Festus,

alii relivium appellant, cum circa ungues cutis se resolvit: quia laere, est solvere.

& intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi providemus, arbitror pertinere: ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore pronuntio. Quæ ad hujus vitæ casum, causamque pertineant, & quid hic pro se dici velit, & qua conditione contentus sit, jam in extrema oratione nostra, Judices, audietis. Ego hæc a Chryfologo, mea sponte, remoto Sex. Roscio, quæro.

XLV. Primum, quare civis optimi bona venierint: deinde, quare hominis ejus, qui neque proscriptus, neque apud adversarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, cur tantulo venierint. Quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam & improbi facere, in patronum suum voluerit conferre; nihil egerit. Nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos, partim connivente⁴, partim imprudente L. Sylla, commisisse.

Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? Non placet, Judices, sed necesse est. Etenim si Jupiter Optimus Maximus, cujus nutu & arbitrio cælum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit: quorum nihil pernicii⁵ causa, divino consilio, sed vi ipsa, & magnitudine⁶ rerum, factum putamus: at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari impertiri videmus: quid miramur, L. Syllam, cum solus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperiique majestatem, quem armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non

⁴ Partim connivente] Non extare verba hæc in suis antiquis codicibus monuit Gruterus, & fortasse ab aliquo sciole addita esse. Ita opinor; non poterat enim excusari Sylla, ubi connivebat.

⁵ Pernicii] Alii perniciæ. Alii pernicie. Alii perniciis. Omnia defendi possunt, ut est apud Gellium l. 9. cap. 14. Ipse tamen Gel-

lius hoc in loco probat primum.

⁶ Vi, & magnitudine] Pro, magna vi, per figuram, quam Græci dicunt *ἐν δυνάμει*. Quemadmodum Virgilius II. Georg. v. 192. *Pateris libanus, & auro*, hoc est, pateris auratis. Putabant autem veteres, Jovem ipsum fato subijci, ac rerum ordine rapi.

non potuisse, nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit.

Verum, ut hæc missa faciam, quæ jam facta sunt: ex iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quis potest intelligere, omnium architectum & machinatorem unum esse Chryfologum, qui Sex. Roscii nomen deferendum curavit? Hoc judicium, cujus honoris causa accusare se dixit Erucius.

XLVI. *** Aptam & ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno audire nuntium possunt.

Alter tibi⁸ descendit de palatio, & ædibus suis: habet animi relaxandi causa rus amœnum & suburbanum, plura præterea prædia, neque tamen ullum, nisi præclarum & propinquum: domus referta vasibus Corinthiis, & Deliacis, in quibus est authepsa⁹ illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrentur. Quid præterea calati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? Tantum scilicet, quantum e multis, splendidisque familiis in turba & rapinis coaccervari una in domo potuit.

Familiam vero quantam, & quam variis cum artificibus habeat, quid ego dicam? Mitto hæc artes vulgares, coquos, pistores, lepticarios. Animi & aurium causa tot homines habet, ut quotidiano cantu vocum, & nervorum, & tibiarum, nocturnisque conviviis tota vicinitas personet. In hac vita, Judices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? Quæ vero convivia? honesta? credo, in ejusmodi domo: si domus hæc habenda est potius, quam officina nequitiae, & diversorium flagitiorum omnium.

*** Desunt non pauca.

Tom. IV.

L

Ipse

⁷ *** Desunt non pauca, quibus ostenditur, bona non venisse.

Aptam & ratione] Hoc est, alii Syllæ liberti (ut supplet Lambinus) domum aptam & idoneam se habere existimant, &c. Cum enim Sylla omnibus libertis suis multa tribuisset, Chryfologum tamen supra cæteros diraverat usque ad delicias, & intolerandam potentiam.

⁸ Alter tibi] Vox tibi miram vim habet creandæ invidiae. Solet autem adhiberi ad indignationem, aut irrisionem.

⁹ Authepsa] *αὐθηψα*, ex *αὐτός*, & *ἕψω*, quasi ipsa per se cibos coqueret. Fuit autem vas in superiore parte continens res coquendas, in inferiore ignem; qualia nunc quoque adhiberi solent ad multas prohibitionum delicias.

Ipse vero quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterva togatorum, videtis, Iudices: ut omnes despiciat, ut hominem pra se neminem putet; ut se solum beatum, solum potentem putet. Quae vero efficiat, & quae conetur, si velim commemorare, vereor, Iudices, ne quis imperitior existimet, me causam nobilitatis, victoriamque voluisse ledere: tametsi meo jure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, vituperare. Non enim vereor, ne quis alienum me animum habuisse a causa nobilitatis existimet.

XLVII. Sciunt ii, qui me norunt, me pro illa tenui¹⁰, infirmaque parte, posteaquam id, quod maxime volui, fieri non potuit, ut componeretur; id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt. Quis enim erat, qui non videret, humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditu civis erat, non se ad eos jungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & foris auctoritas retineretur. Quae perfecta esse, & suum cuique honorem, & gradum redditum, gaudeo, Iudices, vehementerque laetor: eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Syllae, gesta esse intelligo.

Quod animadversum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. Quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est; laudo. Quae ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror, meque in eo studio partium fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur, & in fortunas uniuscujusque impetum facerent, & id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed subactus oppressusque populus Romanus est. Verum longe aliter est. Nihil horum est, Iudices. Non modo non laetetur causa nobilitatis, si istis hominibus resisteris, verum etiam ornabitur.

XLVIII. Ete-

¹⁰ Pro illa tenui] Pro illa meorum virtutum atque opum tenuitate, explicat Lampronii Marii, Cinnae, & Carbonis; pro qua parte binus. Non tamen contemnenda est explicatio.

XLVIII. Etenim qui hac vituperare volunt, Chryfogonum tantum posse queruntur: qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. Ac jam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat, *Vellem quidem liceret: hoc dixissem*. Dicas licet. *Hoc fecissem*. Facias licet: nemo prohibet. *Hoc decrevissem*. Decerne, modo recte: omnes approbabit. *Hoc judicassim*: Laudabunt omnes, si recte & ordine judicaris.

Dum necesse erat, resque ipsa cogebat, unus omnia poterat: qui posteaquam magistratus creavit, legesque constituit, sua cuique procuratio auctoritalque est restituta. Quam si retinere volunt ii, qui recuperarunt; in perpetuum poterunt obtinere. Sin has caedes, & rapinas, & hos tantos tamque profusos sumptus aut facient, aut approbabit; nolo in eos gravius quidquam, ne ominis quidem causa dicere. Unum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi vigilantes, & boni, & fortes, & misericordes erunt; iis hominibus, in quibus haec erunt, ornamenta sua concedant necesse est.

Quapropter desinant aliquando dicere, male aliquem locutum esse: si quis vere, ac libere locutus sit: desinant suam causam cum Chryfogono communicare: desinant, si ille laevius sit, de se aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe miserumque sit, eos, qui equestrem splendorem pati non poterunt¹¹, servi nequissimi dominationem ferre posse. Quae quidem dominatio, Iudices, in aliis rebus antea verlabatur: nunc vero quam viam muniter, quod iter affectet, videtis. Ad fidem, ad jusjurandum, ad judicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate sincerum sanctumque restat. Hinc etiam sese putat aliquid posse Chryfogonus? hic etiam potens esse vult? O rem miseram atque acerbam! Neque mehercules hoc indigne fero, quod verear, ne quid possit: verum quod ausus est, quod speravit, sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, id ipsum queror.

XLIX. Idcircone experrecta nobilitas armis atque ferro rem-

L 2 publi-

¹¹ Pati non poterunt] Pati non poterunt, equites judicare. Itaque judicia ad Senatorum ordinem translata sunt.

publicam recuperavit, ut ad libidinem suam liberti, servulique nobilitum, bona, fortunas vestras, nostrasque vexare possent? Si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis senserim. Tametsi inermis, Judices, sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atque emolumento reipublicæ, populoque Romano debet esse: tum vero optimo & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quod si quis est, qui & se, & causam lædi putet, cum Chryfogonus vituperetur: is causam ignorat, seipsum prope non novit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chryfogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore causæ separatur.

Verum hæc omnis oratio (ut jam ante dixi) mea est: qua me uti respublica, & dolor meus, & istorum injuria coegit. Sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit a vobis discedere. Si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit. Rogat, oratque te, Chryfogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit: si nulla in re te fraudavit: si tibi optima si de sua omnia concessit, adnumeravit, appendit: si vestitum, quo ipse tectus erat, annulumque de digito suum tibi tradidit: si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neque præterea quidquam excepit: ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere.

L. Prædia mea tu possides: ego aliena misericordia vivo: concedo: & quod animus æquus est, & quia necesse est. Mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. Familia mea maxima uteris, ego servum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnans? qua in re tuam voluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? Si spoliatorum causa vis homi-

nem

nem occidere, spoliasti: quid quaris amplius? Si inimicitiarum: quæ sunt tibi inimicitia cum eo, ejus ante prædia possidisti, quam ipsum cognosti? Sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem injuriam propulsare non posse? Sin, quod bona, quæ Roscii fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studeo perdere: nonne ostendis, id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorum bona patria redantur. Facis injuriam, Chryfogone, si majorem spem emptionis tuæ in hujus exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla gessit.

Quod si tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis: si tibi omnia sua, præter animam, tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa¹², reservavit: per deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisque natura? Quis unquam prædo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus, ut, cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil unquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnans eum, quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere jam reliqui vides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignum putas, quod vestitum federe in judicio vides: quem tu e patrimonio, tanquam e naufragio, nudum expulisti. Quasi vero nescias, hunc & alii, & vestiri a Cæcilia¹³, Balearici filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet.

LI. An quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, si, pro patris ejus hospitibus & gratia, vellent omnes hujus hospites adesse, & auderent libere

defen-

¹² Ne monumenti quidem causa] Hoc maxime pertinet ad movendam misericordiam. Refertur autem ad illud cap. 9, Cui

ne iter quidem ad sepulcrum patrum reli-

quisset.

¹³ Cæcilia] Vide supra, cap. X.

defendere : fati copiose defenderetur . Sin autem pro magnitudine injuriæ , proque eo , quod summa respublica in hujus periculo tentatur , hæc omnes vindicarent : consiliter mehercule vobis isto in loco non liceret . Nunc ita defenditur , non sane ut moleste ferre adversarii debeant , neque ut se potentia superari putent .

Quæ domi gerenda sunt , ea per Cæciliam transiguntur . Fori iudicique rationem Messalla , ut videtis , Judices , suscepit . Qui , si jam satis ætatis atque roboris haberet , ipse pro Sex. Roscio diceret . Quoniam ad dicendum impedimento est ætas ¹⁴ , & pudor , qui ornat ætatem : causam mihi tradidit , quem sua causa cupere , ac debere intelligebat . Ipse assiduitate , consilio , auctoritate , diligentia , perfecit , ut Sex. Roscii vita , erepta de manibus sectorum , sententiis iudicum permitteretur . Nimirum , Judices , pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis fuit : hæc acta res est , uti nobiles restituerentur in civitatem , qui hoc facerent , quod facere Messallam videtis : qui caput innocentis defenderent : qui injuriæ resisterent : qui , quantum possent , in salute alterius , quam in exitio , mallent ostendere . Quod si omnes , qui eodem loco nati sunt , facerent : & respublica ex illis , & ipsi ex invidia minus laborarent .

LII. Verum si a Chryfogono , Judices , non impetramus , ut pecunia nostra contentus sit , vitam ne petat : si ille adduci non potest , ut , cum ademerit nobis omnia , quæ nostra erant propria , ne lucem quoque hanc , quæ communis est , eripere cupiat : si non fati habet avaritiam suam pecunia explere , nisi etiam crudelitate sanguinis ¹⁵ perlitus sit : unum

¹⁴ Impedimento est ætas] Annus legitimus causas agendi fuit decimus octavus , ut ostendit Horomamus ex Ulpiano L. 1. D. de postul. & ex Justiniano Inst. L. 1. t. 6. §. 7.
¹⁵ Crudelitate sanguinis] Non ferunt aures meæ , in Cicerone , crudelitate sanguinis perlitus : nec hoc ulli alii condonaremus , qui sermonis elegantie spreter non esset . Legendum , Crudelitati sanguinis perlitus . Quod elegantissime exprimit crudelitatem hominis , Crudelitati quasi Deæ sacra facientis , eique

perlitus , sive *perlitus* sanguine Roscii , quem spoliarat : hoc est , explentis crudelitatem , ut avaritiam jam expleverat . Joan. Clericus , *Art. Crit. part. III. sect. 1. cap. 8.* Ingeniosa quidem conjectura , & commoda ; non tamen necessaria . Quid est enim crudelitas sanguinis ? Omnino , sanguis per crudelitatem effusus . Amat eas commutationes vocum Cicero , atque hac arte novitates suæ dictioni , admirabilemque conciliat . Vel in hac ipsa oratione multa possent non fer-

perflugium , Judices , una spes reliqua est Sex. Roscio , eadem , quæ reipublicæ , vestra pristina bonitas , & misericordia : quæ si manet , salvi etiam nunc esse possumus . Sin ea crudelitas , quæ hoc tempore in republica versata est , vestros quoque animos (id quod fieri profecto non potest) duriores acerbioresque reddidit ; actum est , Judices : inter feras satius est ætate degere , quam in hac tanta immanitate versari .

Ad eamne rem vos reservati estis ? ad eamne rem delecti , ut eos condemnaretis , quos sectores ac sicarii jugulare non potuissent ? Solent hoc boni imperatores facere , cum prælium committunt , ut in eo loco , quo fugam hostium fore arbitrentur , milites collocent : in quos , si qui ex acie fugerint , de improvviso incidant . Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores , vos hic , tales viros , federe , qui excipiatis eos , qui de suis manibus effugerint . Dii prohibeant , Judices , ut hoc , quod majores consilium publicum vocari voluerunt , præsidium sectorum existimetur .

An vero , Judices , vos non intelligitis , nihil aliud agi , nisi ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur , & ejus rei initium in vestro jurejurando , atque in Sex. Roscii periculo quæri ? Dubium est , ad quem maleficium pertineat , cum videatis in altera parte sectorem , inimicum , sicarium , eundemque accusatorem hoc tempore : ex altera parte egentem ,

proba-

re qui aures habent tantum grammaticas . cum dicat ipse Cicero in Bruto cap. 90. Cap. 2. *Pecuniam tam plenam . . . Ad hanc suam prædam tam reservatam .* Cap. 5. *Quotidianum sanguine* , Cap. 10. *Quoniam crimine non poterant , tempore ipso pugnant .* Cap. 51. *Ut Sex. Roscii vita , erepta de manibus sectorum , sententiis iudicum permitteretur .* Viderant ejusmodi plurima Victorius , Turnebus , Muretus , alii majorum gentium Critici , quos non offendit *crudelitate sanguinis perlitus* . Quin est in hoc significandi vis major , & quædam colorandi efficacia , quam non norunt philosophi , sed boni oratores habent , quemadmodum poeta . Non ita orator dicit , ut grammaticus loquitur . Huic fati est intelligi . Ille si frigide intelligitur , nomen suum amittit . *Oliverius* .

E V E N T U S .

Credibile est , absolutum fuisse Roscium ,

causam hanc tantum commendationis habuisse , ut nulla esset , quæ non diama patrocinio ejus videretur . Quæ conjectura confirmari solet ex iis , quæ habentur lib. 2. Offic. cap. 14. *Maxime autem & gloria paritur , & gratia defensionibus ; eoque major , si quando accidit , ut ei subveniantur , qui potentis alienus opibus circumventi , urgerique videantur ; ut non & saepe alias , & adolescenter contra L. Syllæ dominantis apud pro Sex. Roscio Amerino fecimus .* Plutarchus multo clarius videtur tribuere victoriam hujus cause Ciceroni , cum scribit : *ἀντιπαρὸν ἐν τῇ ἀπομνηστῆρι , & ἄντιπαρὸν ἐν τῇ ἀπομνηστῆρι* . Quare metu Syllæ primum in Græciam concessit ; deinde in Asiam progressus , eam fere totam peragravit ; elapsoque biennio Romam rediit , ut ipse scribit in Bruto cap. 91.

probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? Nunquid hic aliud videtis oblitare Roscio, nisi quod patris bona venierunt?

LIII. Quod si id vos suscipitis, & eadem in re operam vestram profiteremini: si idcirco sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cavete, per deos immortales, Judices, ne nova, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum est, publico consilio factum videretur. Hanc vero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis rejicitis, & aspernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis.

Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime respublica laborat, iis maxime mederi convenit. Vestrum nemo est, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex civitate, Judices, hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quæ non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitissimi sumus, affiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

PRO

Q. ROSCIO COMÆDO.

O R A T I O III.

A R G U M E N T U M.

TRadidit C. Fannius Cherea Q. Roscio, communemque cum eo fecit servum suum Panurgum, ea conditione, ut illum arte histrionica erudiret, deinde questus communis esset. Aliquando post Q. Flavium quidam Tarquinienensis Panurgum occidit. Flavium Roscius iudicio persequi cum vellet, cognitorem in eam rem Fannium dedit. Lite contestata, iudicio damni injuria dati constituto, decidit cum Flavio Roscius, ut ipse agebat, pro sua parte; ut Fannius, pro tota societate; fundum accepit, non pecuniam. Post aliquot annos Roscium Fannius arbitrum adegit. Arbitrarius fuit idem, qui in hac causa iudex est, C. Calpurnius Piso. Is de re sententiam non tulit, sed Roscium rogavit, ut Fannio pro labore, quod cognitorem fuisse, quod vadimoniam obisset, H-S CCICD daret, cum eo tamen, ut Fannius repromitteret, ac restipularetur, si quid exegisset a Flavio, partem ejus dimidiam se Roscio daturum. Spondidit ita se facturum Fannius: deinde Flavio litem intendit. Iudex fuit C. Cluvius, eques Romanus. Ejus sententia Flavio H-S CCCICD Panurgi nomine Fannio dissolvit. Cujus pecunia pars dimidia, cum ex restipulatione Roscio deberetur: tamen tantum abest, ut ei quidquam Fannius dederit, ut eum etiam in iudicium vocaverit, tanquam sua parte in veteri illa decisione fraudatus. Estimabat enim fundum, quem a Flavio Roscius acceperat, H-S CCCICD: inde petebat H-S ICDD: quasi Roscius pro societate, non pro se tantum, decidisset. In quo lis tota vertitur. MANUT.

Oratio Ciceronis pro Q. Roscio Comædo, quia ἀλέθαλος est, & μέιστος, cujus, quantum licet estimare, vix sexta pars superest, magnum nostris conjecturis locum facit. Accedit eo, quod
Tom. IV. M Iussisse